

יש נפקותא, שאם חפר בורות ואכל פירות מהם, היות ואין השדה עשויה לכך, אין לו זכות אכילת פירות מנכסי אשתו על ידי חפירת בורות, ולכן חזקתו חזקה.

ולדעת הרשב"ם חזקתו חזקה לאלתר, ולדעת רמב"ן ושאר פוסקים – רק לאחר ג' שנים).

(לא הבנתי לפי"ז מאי פריך 'האמר רב נחמן אמר רבה בר אבוחינן אין חזקה לנזקין' – הלא יש לפרש שבנזקין לבד אינו נעשה מוחזק, אבל כשאוכל פירות יש לו חזקה.

והריטב"א הביא דעת 'ש מפרשים' שאין צריך כלל אכילת פירות, אלא די בחפירת בורות להיותה חזקה. והוא ז"ל חולק וסובר שצריך אכילת פירות, אך משמע מלשונו שאין צריך אכילת פירות מה בורות כמוש"כ ב'נתיבות'.

אך נראה שהריטב"א לא אמר שצריך פירות, אלא בבעל, שרק בדאיכא תרתי אינה מוחלת, שגם אוכל וגם חופר, וכדבריו שם, אבל בשאר אנשים, גם חפירה לבד עושה חזקה, ולפי"ז לא קשה הקושיא דלעיל, מאי פריך מרב נחמן, אבל לה'נתיבות' צ"ע.

ובשו"ת הרשב"א (בח"ב רמד) כתב מפורש עפ"י סוגיתנו, שחפירת בורות, וכל כיו"ב – קלקול הנכס – מהוה חזקה מיד שידע ושתק ולא מיהא. ובלבד שיטען שמכר או שנתן לו).

'לעולם באחר, וכגון שאכלה מקצת חזקה בחיי הבעל ושלש לאחר מיתת הבעל, מיגו דאי בעי אמר...' – הרמב"ן חלק על דברי הרשב"ם, ולדעתו כל שידוע שירד בחיי הבעל, שוב אין לו חזקה, גם אם יטען 'קניתי ממך', גם אם החזיק ג' שנים לאחר מות הבעל. אלא מדובר שאין עדים שירד לתוכה בחייו, ומתוך שיכול לטעון שירד לאחר שמת הבעל, לכך כל אשת איש צריכה למחות בהחזקתו, שמא יטען כך, (או שתעמיד עדים שירד לקרקע בחיי בעלה, וזו היא מחאתה).

(ויש כאן חידוש שמועיל לו ה'מיגו', אף כי לפי טענתו הנוכחית אין לו 'חזקה', שהרי תחילת ירידתו לקרקע היתה ללא רשות. ואם כן, גם לפי דבריו אין הוא מוחזק בקרקע, והיה מקום לומר שהרי זה 'מיגו להוציא' ואינו מועיל (כשיטת רב יוסף – לעיל לב), קמ"ל שבקרקע מועיל מיגו זה (כדברי רבה שם). – עפ"י קצות החשן קמט סק"ד. וע' בב"מ קי. 'מלוה אומר חמש ולוה אומר שלש... אמר רב יהודה: מלוה נאמן מגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידו', הגם שלפי דבריו אין הקרקע בחזקתו, אלא משכון היא בידו).

דף נא

'ולאו אתמר עלה, אמר שמואל, לא שנו אלא בשטר מתנה, אבל בשטר מכר לא קנה עד שיתן לו דמיה' – וכיון שלא קנה בשטר לבדו עד שיתן כסף, לכן יש מקום לומר שלא קנתה האשה, שמא בקבלת הכסף לא נתכוין לקנות, והשטר שכתב ונתן – לא גמר את הקנין.

אכן, אם כבר קיבל ממנה מעות, ואחר כך כתב ונתן שטר – קנתה בשטר, שהרי כבר קבל את המעות ומדוע כתב שטר אם לא לשם הקנאה. (כן כתב בהגהות אשרי. ואולם מדברי התוס' (בסד"ה דל) מבואר לכאורה שהשקלא וטריא בגמרא היה באופן זה, שנתנה קודם דמים ואח"כ נתן שטר, ובוה אמרו שאם שטר לבד לא קנה – לא קנתה. וצ"ע במה שהביא בבית שמואל (פה סקי"ט) את דברי הג"א ללא חולק, ולא הזכיר מאומה מדברי התוס'. (שו"ר בחזו"א חו"מ לקוטים ה, יז שהקשה כן. ע"ש).

בספר 'אילת השחר' תמה, הלא בכחו של השטר לקנות לבד גם ללא כסף, (והראיה, שהמוכר שדה מפני רעתה – בשטר לבד סגי), והרי מכתבת השטר מוכח שדעתו להקנות, שהרי אינו כותב שטר מפני 'לגלויי זוהי', וא"כ מדוע לא תקנה, הרי קיבל מעות. ואין לומר שקיבלם שלא לשם מכירה, כי אם כן, מדוע כתב שטר?

ואולי יש לומר שיכול לטעון שהכסף שקבל היה שייך לו, ואם ברצונה לקנות, צריכה לתת לו כסף אחר, הידוע ששייך לה. וכל עוד לא נתנה – אינו קנוי לה בשטר לבד, ובאמת כתיבת השטר נעשתה כדי לקנות, אך רק כאשר תשלם גם מכספה שלה. אלא שלפי"ז י"ל גם כאשר כבר קיבל הכסף ואח"כ כתב שטר ונתנו לה, שאפשר שקבלתו לא היתה לשם הקנאה, והשטר שכתב – עבור דמים אחרים. וצ"ע. וע' בתוס' רי"ד).

'לוח מן העבד ושחררו, מן האשה וגרשה – אין להן עליו כלום' – וכל שכן כשלא גרשה (תוס'). והוא הדין אם נתאלמנה. והטעם בכולם, שכל מה שיש ברשות האשה – בחזקת בעלה הוא, עד שתביא ראיה מהיכן באו לה אותן מעות. (ואפשר שתקנת חכמים היא, שאחרת, תוכל לכתש לעולם במציאתה ובמעשי ידיה – ע' רמב"ן; חו"א חו"מ לקוטים ה,א). ואילו היו המעות בידה, יכולה היתה לטעון שנתנן לה בעלה, או אדם אחר נתנן לה על מנת שאין לבעלה רשות בהן, אבל כיון שאינן תחת ידה, והיא באה לתבוע מהבעל – אינה נאמנת אלא בראיה ברורה שנתנן לה בעלה או אחר, או אם יש לה ראיה שנפלו לה נכסים ממקום אחר. (עפ"י ראשונים כאן ושו"ת רשב"ש תרו. וע"ע בשו"ת מהרי"ל פה. ונחלקו הראשונים כשהמעות שלוה לא היו טמונים, האם פטור (כן שיטת הרמב"ם והשו"ע), או באופן זה חייב לשלם לה, שנאמנת לומר 'שלי הם' – כן שיטת התוס', רא"ש, רשב"א ועוד – ע' בפוסקים אה"ע פו,ב). ומשמע, אף אם נתן לה שטר, גם כן לא שעבד עצמו, ונאמן לומר שלא נתנה לו המעות עד שנתן לה שטר. ואפילו אם ידוע שנתן שטר אחר כך, אפשר שיכול לטעון, משום מניעת קטטה נתתי לה, וכיון שידוע שאין שטרו כלום, לא חש ליתן לה. (עפ"י חו"א א שם). (ובעצם, יכול היה להעמיד 'הא ראיה יש' גם בשטר מכר ולא דוקא במתנה, וכגון שידוע שהיו לה מעות שאין לבעלה רשות בהן. וכן למסקנא, שמחלקים בין מעות טמונים לשאינם טמונים, אפשר להעמיד במעות שאינם טמונים. – חו"א חו"מ לקוטים ה,יז).

(ע"ב) 'אמר רבא: הלכתא המוכר שדה לאשתו, לא קנתה, והבעל אוכל פירות... תרתי?! לא קשיא, כאן במעות טמונין כאן במעות שאין טמונין, דאמר רב יהודה: מעות טמונין לא קנתה, מעות טמונין קנתה' – הגר"א פרש (באה"ע פה,ט בדעת הרמב"ם והשו"ע), 'לא קנתה והבעל אוכל פירות' – מאותן מעות שנתנה לו. וגרס 'אמר רב' ולא 'רבא'. וזהו ששאלו 'תרתי?!' הלא רב עצמו אמר לעיל שקנתה? ותרצו, לא קשיא, כאן בטמונים כאן בשאינם טמונים. (לפי הפירוש הרגיל, היה יכול להקשות כיצד נחלק ופסק רבא שלא ככל האמוראים הראשונים: רב, ר' יוחנן, ר' אלעזר, ר' אבא, ר' אבהו וכל גדולי הדור, רב נחמן ורב הונא. (ולפירוש ר"י בתד"ה ברם, אף ר' אבא ור' אבהו וגדולי הדור, סוברים שלא קנתה, מלבד בשטר, ולפי"ז י"ל דאף רבא סבר כן, ורבא מיירי ללא שטר). וע' כע"ז בתוס' ב"מ מו: ש'מסתמא לא יהלוק רב נחמן על רב ולוי שהיו קדמונים'. וכיו"ב ברש"י תוס' בביצה ט. וע"ש במהר"ץ חיות. וכיו"ב כתב הריב"ן (כתובות קט. וע"ש בשטמ"ק) על שהקשו מדברי חזקיה על ר' יצחק בן אליעזר. וכ"ה בחדושי ר' עזריאל שם, שכתב כן ככלל, כדמוכה מכמה מקומות. ואולם למאי דמסיק לחלק בין מעות טמונים לשאינם טמונים, אין צריך לומר שרבא חולק על כל הנך אמוראי).

דף נב

'קבל מן הקטן – יעשה לו סגולה' – מבואר בראשונים הטעם, שנעשה כשומר אבידה שאסור לו להשיבה למקום שלא תהא משומרת שם. ואולם לכתחילה אינו נוטל מן הקטן (כדי לשמרה) – לפי שאין כאן מצב של 'אבידה ודאי' אלא ספק, (שמא אותם חפצים אינם שייכים לקטן, אלא של אחר הם שנתנם לו לזמן), והרי כל 'ספק אבידה' לכתחילה לא יטול. (הגהות אשרי; מהרש"א. ומכלל דבריהם יש לדייק, שאם הוא יודע שהם של הקטן, חייב ליטלה ממנו כדי לשומרו עבורו, מדין השבת אבידה. ואע"פ שאילו היה יודע הקטן שלא יחזירנו לו אלא יעשה סגולה, לא היה נותנה לו, אעפ"כ אין איסור לבוא עליו בערמה, ואף מצוה יש כאן. וצריך עיון).

וכן שאר נכסים שאינם מיוחדים לכתובתה או כתובים בה – מקחו בטל (- שיכולה היא לטרפם בשעבוד כתובתה, לאחר שימות הבעל או יגרשנה. אבל עד שתטרף – מקחו קיים, ואפילו לשיטת רש"י. כ"כ בתוס'). נכסי מלוג – המקח קיים, שאין כאן איבה אם תמנע מלמכרם, מלבד לדעת רבי אלעזר, כיון שאינם שייכים לאחד מהם ביחוד – אין תוקף למכירתם.
 (שיטת הר"ף ועוד ראשונים, שאם קבלה מעות – המקח קיים. והובאה שיטה זו ברמ"א – אה"ע צ, יז).
 ב. בנכסים שלו, שייחד לה לכתובתה או כתבם בה – יכולה לטעון כן, אבל נכסי מלוג – מכירתה מכירה. (מלבד לדעת ר' אלעזר – אין תוקף למכירתה. – כן הוא לפי רשב"ם. ויש סופרים שאפילו לר' אלעזר יכולה היא למכור לבעל. – ע' ריטב"א).

דפים נ – נא

צח. מה דינה של חזקה-קרקעות באופנים הבאים:

- א. אדם המחזיק בקרקע וחופר בה בורות שיחין ומערות.
 - ב. בעל בנכסי אשתו.
 - ג. אדם זר בנכסי אשת איש.
- א. תלוי הדבר בשני ההסברים שבגמרא, אם יש לו חזקה לאלתר, מדשתק הלה ולא מיחה, או צריך ג' שנים. – כן פרש הרשב"ם. (והרמב"ן ועוד פרשו בסוגיא באופן אחר, ולפי"ז לעולם צריך ג' שנים. וכן עולה מדברי הפוסקים, שלהלכה בעיני ג"ש).
- ב. אין לו חזקה. ואולם אמרו לתירוץ אחד, שאם חפר בה בורות (והשדה אינה עשויה לכך. רשב"ם) – הרי זו חזקה. (וכן הביא הרמ"א קמט, ט. אבל שיטת הרמ"ה (הובאה בטור חו"מ קמט. וכן משמע בהדושי הריטב"א. וכן נקט הב"ח. וע"ע בחו"א חו"מ לקוטים יג, טז), שזה דוקא אם סילק עצמו מנכסיה, אבל אם לא סילק – אין לו חזקה אפילו בחפירת בורות. ומהרמב"ם (טוען, יג) נראה שפרש הסוגיא באופן אחר – ע' חו"א חו"מ לקוטים יג, טז).
- ג. רב אמר שאין מחזיקין בנכסיה, ודייני גולה (שמואל וקרנא. רשב"ם, וערש"ש) אמרו: מחזיקין. ואף רב מודה כאשר החזיק עוד בחיי הבעל והמשיך להחזיק ג' שנים לאחר מותו, שיש לו חזקה, ויכול לטעון, את מכרת לבעלך והבעל מכר לי. ונאמן ב'מיגו' שהיה אומר 'ממך קניתי'. (הלכה כרב. אה"ע פז, ב).
- (וכתבו ראשונים, אפילו אם סילק הבעל את עצמו מאכילת פירות – אין חזקה בנכסי אשת איש, שאינה מוחה, לפי שסומכת על בעלה, שהרי הוא יורשה. ומשמע שאם סילק עצמו גם מירושתה – יש חזקה בנכסיה. כ"כ בחלקת מחוקק פז סק"ד ובסמ"ע קמט, ט).

דף נא

- צט. א. המוכר קרקע לאשתו – האם קנתה אותה, ומי אוכל פירות?**
- ב. הנותן מתנה לאשתו – למי שייכת זכות אכילת פירות?
 - ג. לוח מן העבד ושחררו, מן האשה וגרשה – האם חייב לשלם, ומדוע?
- א. למסקנת הסוגיא, אם המעות שנתנה היו טמונים – לא קנתה, שיכול לומר שלא עשה אלא כדי לגלות המעות ולא נתכוין למכירה.
 (ובאותן מעות ילקח קרקע והוא אוכל פירות, כדין נכסי מלוג. רמב"ם. וי"א שנאמן לטעון 'שלי הם' – ע' פוסקים אה"ע פה, ט).

ובמקום שקונים בכסף לבדו, ונתנה לו כסף ואח"כ נתן לה שטר – קנתה. הגהות אשרי. ומהתוס' אין נראה כן. עוד נראה מהסוגיא, שה"ה במוכר לה שדהו מפני רעתה, שאו קונה בשטר לבד, וכתב ונתן לה שטר – קנתה). ובמעות שאינם טמונים – קנתה, ובעל אוכל פירות. (ולדעת ר' אבא, ר' אבהו וכל גדולי הדור, לשיטת רשב"ם – אינו אוכל פירות, כמתנה. ואין הלכה כן).

ב. נחלקו האמוראים אם נותן בעין יפה ואין לו זכות אכילת פירות, או לא. והסיקו להלכה שאין הבעל אוכל פירות. (ואולם, אותם פירות דינם כנכסי מלוג, ויילקח בהם קרקע והבעל יאכל פירות. עתוס' ועוד).

(וכתבו הראשונים (ר"ת, רא"ש וש"פ – שם), שאע"פ שאין הבעל אוכל פירות, אינה יכולה למכרם, שהרי יש לו זכות ירושה. ובשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א קד) כתב שאם לא ידע הבעל שהוא יורשה, או אף כשידע דין ירושת הבעל, אך לפי דין המלכות יכולה היא ליתן לאחרים מה שקבלה ממנו, הרי כשנתן לה, נתן על דעת שתוכל ליתנה לאחרים, ושוב רשאית לעשות כן גם מדין תורה).

ג. אינו חייב לשלם, (וכ"ש אם לא גרש ושחרר. תוס'), לפי שיכול לטעון שלא היתה זאת הלוואה, אלא נתכוננת לגלות מעותי, ושלי הם. (וי"א, דוקא במעות טמונים, אבל אם לא היו טמונים – משלם לה. תוס', רא"ש, רשב"א. וכ"פ הרמ"א – פו, ב. ודלא כהרמב"ם ושו"ע. וע' חו"א חו"מ לקוטים ה – בירור השיטות).

דף נב

ק. מה דין קבלת פקדונות מאשת איש, מעבד או מקטן?

אין מקבלים מהם פקדונות, שמה אינו שלהם. ואם קיבל מן האשה – יחזיר לה. (יש ראשונים שפרשו שיכול להחזיר לבעל, אם רוצה). מתה – יחזיר לבעלה, שהוא יורשה, (ואם אין לה בעל עתה, מחזיר ליורשיה). אמרה בשעת מותה לתתם לפלוני – אם היא נאמנת עליו – נותן כפי שאמרה. ואם לאו – לבעלה (או ליורשיה, כנ"ל). (ואם אמרה שלא בשעת מותה לתתם לפלוני – מתוך שיכולה לקחתם בעצמה וליתנה לפלוני, נאמנת בדבריה, ומחזירים לאותו פלוני. ודוקא בשעת מיתתה שאין בידה ליטול ולתת, אינו חייב ליתנם לפלוני, כנזכר. כן היא שיטת התוס', וכ"פ הרמ"א אה"ע פו, א. והב"ש שם צידד שלפי שיטת הרמב"ם אפשר שאינה נאמנת. היתה נושאת ונותנת בתוך הבית, כתבו התוס' שאינה נאמנת לומר שלי הם או של פלוני. וכ"ה ברא"ש ובטוש"ע. וע' חלקת מחוקק פו סק"ו. ומה שתמה על הריב"ש, כבר קדמו בתשב"ץ ח"א נט).

קבל מן העבד – יחזיר לו. ואם מת, גם אם נשתחרר קודם שמת – מחזיר לרבו (רשב"ם). ובתורי"ד חלק על כך, שכיון שאילו היה חי, היה מחזיר לעבד, עתה שמת – מחזיר ליורשיו).

קבל מן הקטן (שלא הגיע לעונת הפעוטות. רשב"א ועוד) – יעשה לו סגולה. (– דבר שהקטן קיימת ויש בו שימוש או שאר פירות. כגון ספר-תורה או דקל), ולא יחזיר לו, שאינו משומר אצלו. (ואם החזיר לו – כתב הרמב"ן שפטור מלשלם).

קא. אחד מן האחים שהיה נושא ונותן בתוך הבית, (וכן האשה שהיא נושאת ונותנת בבית), והיו שטרות חוב או שטרי מקח רשומים על שמו – האם יכול לטעון שהם ממונו הפרטי או לא?

נחלקו בדבר רב ושמואל. לדעת רב, (וכן הלכה, דתניא כוותיה, וכמותו נקטו כמה אמוראים), עליו להביא ראיה לדבריו. ואמר רב חסדא: לא שנו אלא שאין חלוקים בעניניהם הממוניים, ואפילו בעיסתם בלבד, שלא ידוע לנו על קיומו של ממון נפרד השייך לו ולא לשאר האחים, אבל אם חלוקים אפילו בעיסתם בלבד, נאמן בדבריו, שהרי אפשר שקימוק מעיסתו וחסך לו ממון. (ואפילו אם טוען שקיבל ירושה מאמו ולא מקימוק בעיסתו, נאמן ב'מיגו'. תוס').